

k portugalským plavbám podél afrického pobřeží, které vedly dokonce až k diplomatickým kontaktům s etiopským královstvím.

Druhým motivem středověké mytické geografie byly Blažené ostrovy, které se měly stejně jako Říše kněze Jana vyznačovat pohádkovým bohatstvím a harmonickými sociálními vztahy, na rozdíl od ní však její obyvatelstvo nemělo být křesťanské, ale nacházet se ve stádiu prvotní blaženosti. Tento okruh vznikl zkřížením zpráv o jednotlivých ostrovech Indického oceánu (hlavně z Cejlonu), ale i Dálného východu a tradic antické literatury. Zde pro změnu sledujeme souvislost se španělským pronikáním do Ameriky. Právě Amerika, ať již karibské ostrovy, či brazilská a venezuelská pevnina se pak staly posledním místem na zemi, kam byl promítán biblický ráj, zásluhou tamního klimatu a ovoce. Ovšem i tyto země musely ustoupit průzkumu a kolonizaci, jejichž následkem už nezbylo na světě místo, kam ráj umístit.

Závěr knihy pak patří rozchodu osvícenské vědy s doslovným výkladem biblického stvoření, mnohonásobnému prodloužení perspektivy stáří Země, Rousseauovu a Kantovu pojetí přírodního stavu člověka a ohlédnutím zpátky do patristického období za těmi autory, jejichž názhledy na otázky stvoření a vykoupení jsou blízké dnešnímu světu. Zatímco předchozí Delumeauovy knihy mají jednoznačně charakter historického pojednání, od jehož tématu si autor drží určitý odstup, *Dějiny ráje, zahrada rozkoše* mají i silný teologický rozměr.

Pavel Kúrka

ZNOVU HISTORICKÝ JEŽÍŠ

Kurt Schubert, *Ježíš ve světle tradiční židovské literatury*. Preložil Jindřich Slabý. Vyšehrad, Praha 2003, 149 stran.

Zakladatel katedry a inštitútu judaistiky, zakladateľ Rakúskeho židovského múzea v Eisenstade a profesor Viedenskej univerzity Kurt Schubert, ktorého sme mohli počuť začiatkom zimného semestra 2003 na Evangelickej teologickej fakulte, nie je čitateľom neznámy. Českú bibliťiku obohatil o niekoľko cenných štúdií.

V roku 2000 vyšla útlá, ale obsahovo bohatá knižka *Bible a dejiny*. O dva roky neskôr bola vydaná kniha *Židovské náboženství v proměnách věků*, pojednávajúca o židovsko-izraelských dejinách od ich začiatku až do dnešnej doby. V roku 2003 vyšli dve publikácie. Prvá, nazvaná *Dějiny Židů*, ponúka prehľad židovských dejín od zrodu pobiblického židovstva cez prenasledovanie Židov, končiac založením štátu Izrael. Druhou knihou je *Ježíš ve světle tradiční židovské literatury*, z ktorej názvu vyplýva, že jej cieľom bude vložiť príbeh Ježiša z Nazareta do rámca židovskej a rabínskej literatúry.

V predhovore k českému vydaniu poukazuje Günter Stemberger na ťažisko Schubertovho záujmu, pre ktorého bol dôležitý Ježišov príbeh a v tejto forme aj lepšie porozumenie evanjeliovým správam o Ježišom narodení, procese a vzkrie-

sení. Kriticko-historická exegéza, o ktorú sa Schubert vždy zasadzoval, mala prispieť k tomu, aby zo zvesti vysvitla historická skutočnosť bez antisemitských predsudkov a tak mohol byť Ježiš pochopený vo svetle vtedajšieho židovstva.

V prvej kapitole sa autor venuje príbehom z Ježišovho detstva vo svetle náboženských dejín židovstva na základe Matúšovho a Lukášovho podania, v ktorých sa historické výpovede rozchádzajú, ale teologická výpoveď poukazuje na Ježiša ako na Syna Dávidovho a Syna panny.

Raná cirkev formulovala vo svojom vyznaní, že Ježiš pochádzal z rodu Dávidovho (R 1,3n). Toto vieroučné znenie nadväzuje na starozmluvnú jeruzalemskú kráľovskú ideológiu, od ktorej sa odvíja predstava adoptívneho Syna Božieho (Ž 2) a eschatologického mesiáša v pobiblických textoch z 1. storočia pr. n. l. (1Pa 17 a 4Q Florilegium). V rabínskom židovstve sa vyskytujú predstavy mesiáša ako preexistentnej múdrosti a neskôr ako preexistentného mesiáša.

Motív panenského počatia bol známy aj v helenizovaných alexandrijských kruhoch. Tieto predstavy sú evidentné v spisoch Filona Alexandrijského. Myšlienka vychádza z platónskeho učenia o vzájomnej nezlučiteľnosti telesnej žiadostivosti a cnosti. Narodenie z panny bolo prijímané aj izraelskými kňazsko-apokalyptickými skupinami, ideologicky podobnými kumránskym esénom, ktoré prijímali správu o panenskom narodení Malkísedeka (slovanský Henoch 23).

Cieľom teologickej zvesti Matúšových a Lukášových príbehov o Ježišovom detstve napísaných „v kódovanej reči vtedajšieho židovstva“ (s. 29), je poukázať na definitívnu spásu uskutočnenú v Ježišovi, ktorou sú naplnené, ba dokonca prekonané všetky predstavy, ponúkané Starou Zmluvou.

Z historického hľadiska to znamená, že zaznamenané správy nie sú presnými opismi príbehov z Ježišovho detstva, ale sú výkladom dejín. Tým však ahistorickosť literárneho stvárnenia podľa autora neznamená automaticky ahistorickosť udalosti. Na druhej strane, z literárnych podôb príbehov písaných medzi 80. a 90. rokom, ktoré si zachovali spoločné motívy dávidovského synovstva a narodenia z panny, vyplýva, že pramene sú staršie než ich stvárnenia.

Druhá, obsahovo najrozsiahlejšia kapitola, v ktorej vyniká autorova znalosť nábožensko-dejinných pomerov novozmluvnej doby, je venovaná židovským náboženským stranám. Na základe dobových prameňov a pomerne schematického zobrazenia v spisoch Novej Zmluvy sú priblížené skupiny farizejov, saducejov, zelótov a esénov vo vzťahu k Ježišovi. Toto priblíženie vyúsťuje Ježišovým vlastným pochopením vo svetle vtedajších náboženských strán a apokalyptických skupín očakávajúcich kráľovstvo Božie.

Ježišov postoj k vyvoleným skupinám s charakteristickým rysom prísneho dodržiavania Zákona sa líši svojou otvorenosťou k colníkom a hriešnikom označeným ako *amej ha-arec*. Postoj založený na Božej láske ku delikventom voči Zákonu, ktorý je dôsledkom blízkosti kráľovstva Božieho, dodával Ježišovmu radikálnemu učeniu a pôsobeniu v spoločnosti anarchistické rysy.

Najvýznamnejší prejav Ježišovho poslania je spojený s otvoreným nesúhlasom s triumfalistickým chápaním mesiáša, ktoré stojí v priamom rozpore s Izaiášo-

vým opisom trpiaceho Hospodinovho služobníka, vyúsťujúci bláznovstvom na dreve kríža.

V tretej kapitole sa autor sústreďí na Ježišov výsluch pred synedriom a proces pred Pilátom. Zaoberá sa argumentmi, ktoré spochybňujú evanjeliové správy z hľadiska historicko-právneho a z hľadiska dejin tradície. Rekonštrukciou udalostí z rabínskych a židovských prameňov prichádza k záveru, že tradícia zachovaná v evanجليách nie je ranou kresťanskou kerygmatickou výpoveďou, ale je priamo úmerná historickému priebehu udalostí.

Záverčná kapitola knihy sa venuje problémom Ježišovho zmŕtvychvstania a prázdneho hrobu. Základom zvesti o vzkriesení, najstaršej tradovanej vrstvy, ktorá pochádza pravdepodobne z aramejského originálu, doložená v IK 15,3–5, je reálne stretnutie veľkonočných svedkov so zmŕtvychvstalým Ježišom. Zážitkom tohto reálneho stretnutia je dosvedčená totožnosť pozemského Ježiša so Vzkrieseným, založená na židovskej predstave nerozlučiteľnej jednoty tela a duše.

Výpovede o vzkriesení na tretí deň sa podľa autora netýkajú časového údaju v zmysle dejinného datovania, ale sú teologickou výpoveďou formulovanou jazykom vtedajšej doby, podľa ktorej zasiahol Boh na tretí deň, aby zachránil spravodlivých. Z toho vyplýva, že vyznanie „tretieho dňa vstal z mŕtvych“ poukazuje na jednorázový zachraňujúci Boží akt, uskutočnený v Kristovi, určený celému ľudstvu.

Máme pred sebou ďalšiu knihu, ktorá je venovaná historickému Ježišovi. Historické bádanie v tomto smere prešlo kus cesty. Od Ježiša ako neúspešného mesiáša, vyhláseného svojimi učeníkmi za Boha (Reimarus), cez racionalistické vysvetľovanie zázračných a nadprirodzených javov zachytených v evanجليách a odmietnutie židovského náboženstva, ktoré bolo v rozpore s vierou, učením a postavou Ježiša (18. a 19. storočie) a cez otázky týkajúce sa významu židovskej apokalyptiky, úzko prepojené s obdobím I. svetovej vojny (Schweitzer) alebo otázky demytologizácie evanجليí, ktoré majú svoj pôvod v teológii ranej cirkvi, ale nie v historickom Ježišovi (Bultmann).

V polovici 20. storočia sa objavuje otázka po význame židovstva, ktorá je úzko spojená s Ježišovou osobou. Zároveň vzniká snaha udržať priamu nadväznosť medzi historickým Ježišom a Ježišom Kristom (Bornkamm). Dôraz na Ježišove korene a židovský pôvod, na možnosť rekonštruovať z jeho ústnych prejavov obraz vtedajšej doby, učenia a pohľadu na posledné dni a spásu, zaznieva až o niekoľko rokov neskôr zo židovskej strany (Flusser). Súčasné bádanie vyúsťuje poukazom na Ježiša ako Žida zakotveného v židovskej kultúre a tradícii, okrem toho má za cieľ prepojiť historického Ježiša s evanجليami s presným popisom skutočnosti (Charlesworth). Významným posunom v bádani o historickom Ježišovi, ktoré nastalo od druhej polovice 20. storočia, je poukaz na spoločné židovsko-kresťanské korene, ktoré boli Cirkvou dlhodobo prehladané a ignorované a na dôležitosť evanجليí, ktoré okrem kerygmatickej výpovede obsahujú aj historické udalosti.

V recenzovanej knihe sa odzrkadľuje autorova znalosť dejin a kultúrneho dedičstva Izraela. Významnú úlohu tu zohrávajú spisy pochádzajúce z 1. storočia,

nekanonické zdroje a archeologické vykopávky. Schuberta, ako aj ďalších súčasných bádateľov, zaujíma sociálno-historický kontext Ježišovej doby v palestínskom prostredí a Ježišov vzťah k jeho súčasníkom. Na základe získaných znalostí vyvodzuje autor tieto závery: Ježišovmu mysleniu sú najbližšie apokalyptické skupiny, s ktorými sa rozchádza v ich exkluzívnom postoji; stanovisko k zákonu ho privádza do polemického sporu s farizejmi; k závažnej konfrontácii s chrámovou saducejskou aristokraciou dochádza až v pašijnom príbehu; táto konfrontácia namiesto ďalšej diskusie vedie na golgotský kríž; evanjeliové záznamy pašijného príbehu sú z historického hľadiska hodnoverným záznamom.

Schubertovi, ako predstaviteľovi historicko-kritickej exegézy, nie je cudzie kritické myslenie a prehodnocovanie tradovaného posolstva obohateného o rozvíjajúce sa predstavy v príbehu storočí. Ako pre aktívneho kresťana je však preňho dôležitý Ježišov príbeh, v ktorom sa udial spásonosný čin, týkajúci sa každého z nás.

Kniha obsahuje odkazy na pramene k štúdiu židovskej, rabínskej a ranej kresťanskej literatúry prelozenej do češtiny, ďalej citované edície textov a súhrny zoznam autorom používanej literatúry. Pre lepšiu orientáciu čitateľa a ďalšie štúdium Ježišovo príbehu v rámci vtedajšieho židovstva chýba nielen zoznam biblických odkazov, ale aj zoznam citovaných prameňov.

Čitateľ má pred sebou útlú knihu, zaoberajúcu sa Ježišovým príbehom na necelých sto päťdesiatich stranách, ale po obsahovej stránke veľmi bohatú knihu s cennými odkazmi. Vďaka dobrému prekladu Jindřicha Slabého je zrozumiteľná a ľahko čitateľná.

Andrea Korečková

SLOVNÍK RANĚ KŘESŤANSKÉ LITERATURY

David E. Aune. The Westminster Dictionary of New Testament and Early Christian Literature and Rhetoric. Westminster John Knox Press, Louisville – London 2003; xii + 595 stran.

Mimořádnou publikací na poli rané křesťanské literatury a rétoriky je dílo Davida Auneho, profesora University of Notre Dame v USA – *The Westminster Dictionary of New Testament and Early Christian Literature and Rhetoric*. S výjimkou jednadvaceti hesel, která byla napsána osmi dalšími badateli, kteří jsou pod svými příspěvky podepsáni, předložil Aune moderní, více než šestisetstránkové dílo, které je kvalitou, způsobem zpracování i šíří záběru zásadní a v této oblasti ojedinělé.

Při tvorbě hesel se autor opírá jak o nejposlednější poznatky bádání, tak o dnes už historická díla z konce 19. století, která mají v tomto oboru stále svou hodnotu a leckdy jsou neprávem opomíjena. Ucelený obraz o užitých pramenech nabízí rozsáhlá bibliografie na konci díla a orientaci usnadňují stručné odkazy na au-